

Psychiater, filosoof, schrijver, onafhankelijkheidsstrijder en theoreticus van de revolutie. De Martinikaan Frantz Fanon (1925-1961) was het allemaal. Zopas werd zijn debuut Zwarte huid, witte maskers opnieuw vertaald. Catherine Vuylsteke

'Waarom ik dit boek schrijf? Niemand heeft me erom gevraagd. En al helemaal niet diegenen tot wie het zich richt. Dus? Dus is mijn kalme antwoord dat er hier op aarde te veel stommelingen rondlopen. En nu ik dat zo zeg, moet ik het natuurlijk ook bewijzen.' Aan het begin van Zwarte huid, witte maskers (1952) vraagt de 26-jarige Martinikaan Frantz Fanon zich af waarom hij deze bundel van zeven essays dicteerde aan zijn echtgenote, de witte Française Josie -Dublé. Aanvankelijk waren de uiteenlopende stukken bedoeld als eindwerk van zijn studie geneeskunde, maar Fanons professoren in Lyon wezen ze af. Je kunt hen moeilijk ongelijk geven: in plaats van een verhandeling over ziekteverschijnselen is het een bundel bevlogen inzichten in ras, racisme, kolonisatie en psychoanalyse, waarin Fanon zijn lezer niet spaart. Hij lardeert zijn bespiegelingen met literaire citaten, persoonlijke anekdotes en professionele ervaringen.

De centrale gedachte is dat de zwarte mens niets meer is dan een sociaalpsychologische uitvinding waarmee de witte mens zijn identiteit veiligstelt. Die laatste bedient zich van het idee van de zwarte als ontkenning van zichzelf, louter om wit te kunnen zijn. Omgekeerd meet de zwarte zich een wit masker aan van taal, cultuur en opleiding, om als mens te worden aanvaard in een koloniale omgeving. Maar daarmee vervreemdt hij van zichzelf, wat betekent dat hij andermaal de superioriteit van de witte bevestigt.

Fanon leent dat concept uit Jean-Paul Sartres *Réflexions sur la question juive* van 1944, dat op zijn beurt stoelt op de meester-knechtdialectiek van de Duitse filosoof Hegel. Volgens Sartre probeert de Jood zich zo hard te onttrekken aan de clichés die de antisemiet over hem koestert dat hij sommige juist gaat belichamen. Sartre concludeert dat zowel de Jood als de antisemiet het slachtoffer is van antisemitisme. Geen enkele Fransman zal vrij zijn zolang de Jood dat niet is.

Algerije

Fanon besteedt veel tijd en aandacht aan de psychologische impact van racisme, maar blijft niet steken in een loopgravendiscours. Op de vragen of hij 'aan de blanke mens van heden zal vragen of hij de verantwoordelijkheid op zich wil nemen voor de slavenhandelaren uit de zeventiende eeuw' en of hij 'met alle mogelijke middelen zal proberen in de geesten een schuldgevoel op te roepen', antwoordt Fanon resoluut negatief. 'Ik ben geen slaaf van de Slavernij die mijn voorvaderen berooft van hun menselijkheid. (...) Ik ben mijn eigen fundament. (...) De Zwarte is niet. En de Blanke evenmin. Beiden hebben de opdracht zich af te wenden van de onmenselijke stemmen van hun respectievelijke voorouders, opdat een authentieke communicatie mogelijk wordt.'

Zwarte huid, witte maskers is Fanons meest autobiografische boek. Het kan onmogelijk los gezien worden van het milieu en de tijdgeest waarin hij opgroeide. Hij werd geboren op Martinique in een zwart middenklassegezin en zat op een dure privéschool. Fanon beschouwde zichzelf niet als zwart, maar als Antilliaans en Frans, aldus zijn biograaf Leo Zeilig.

Zijn ervaringen als vrijwillig soldaat in de Eerste Wereldoorlog waren bepalend voor zijn mens- en wereldvisie. Fanon ondervond aan het front en als student hoe structureel het racisme was in de Franse maatschappij. Mede daarom schaarde hij zich in de bloedige Algerijnse onafhankelijkheidsstrijd (1954-'62) achter het Front de Libération Nationale (FLN). Vanuit dat perspectief schreef hij zijn beroemdste werk, *De verworpenen der aarde*, dat zou uitgroeien tot de bijbel van de verzetsbewegingen in de Derde Wereld en van de Black Panthers in de VS.

Nègre

Veel van de ideeën uit dat boek zijn in *Zwarte maskers, witte huid* reeds aanwezig. Maar zijn debuut is hoopvoller: het is Fanons ultieme pleidooi voor een nieuw, 'kleurenloos' humanisme. Daarom is het bijzonder merkwaardig dat het nu wordt geïnstrumentaliseerd in het aanzwellende identitaire denken over slavernij, kolonisatie, islam of racisme.

Vertaalster Jeanne Holierhoek werd hard aangepakt voor haar keuzes. Nochtans, zo legt ze in een toelichting op de website van de uitgeverij uit, waren de keuzes niet eens de hare. 'In de eerste versie van de Nederlandse vertaling was het woord "nègre" vaak als "zwarte" vertaald. Toen bleek dat de erfgenen wilden dat strikt aan de termen in het origineel zou worden vastgehouden. Ze wilden geen verhulling van de realiteit (...) geen aanpassing aan de hedendaagse moraal en sociale context.'

Allochtonen mogen de indruk krijgen dat *Zwarte maskers, witte huid* louter voor hen is geschreven omdat het een treffende verwoording is van een probleem dat ook zeventig jaar later nog niet is verholpen. Maar net daarom verdient deze essaybundel een breed publiek. Racisme verwondt ons allemaal, dat maakt Frantz Fanon duidelijk. Hij verschaft ons een gelaagde, fijn geformuleerde schat aan inzichten, die gedoseerd erg te waarderen zijn.

Frantz Fanon *Zwarte maskers, witte huid*. Vertaald door Jeanne Holierhoek, Octavo, 240 blz., 22,50 €. Oorspronkelijke titel: 'Peau noire, masques blancs'.

Catherine Vuylsteke

Copyright © 2019 Mediahuis. Alle rechten voorbehouden